DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.48778>

Authenticity process is conducted by

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 06-01-2021
Kabul Tarihi: 12-02-2021
On-line Yayın: 25-02-2021

Article Type: Research article
Submitted: 06-01-2021
Accepted: 12-02-2021
Published Online: 25-02-2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Ünal, S. (2020). Magna Carta'da Monarşinin Sınırlanması. *Journal of History School*, 50, 175-203.

MAGNA CARTA'DA MONARŞİNİN SINIRLANMASI

Serkan ÜNAL¹

Öz

İngiltere siyasal sistemi, parlamento ile krallık güçleri arasında gerçekleşen ve uzun zamana yayılan bir mücadele sonunda bugünkü şeklini almıştır. Bu sistemde bir kral/kraliçe tarafından temsil edilen Taç makamı sembolik siyasal yetkilere sahipken, başbakan, yasama ve yürütme üzerindeki ağırlığı nedeniyle asıl siyasal gücü elinde tutmaktadır. İngiltere'de monarşinin gücünün sınırlandırılması ve zaman içinde sembolik hale getirilmesi süreci parlamento doğmadan önce başlamıştır. Bu sürecin ilk önemli adımlarından biri olan Magna Carta, 1215 yılı Haziran ayında Kral John ile ağır vergilerine tepki gösteren baronlar arasında kabul edilen bir uzlaşma metni olarak ortaya çıkmıştır. Türkçe literatürde çok az ilgi görmüş olan Magna Carta, hukuk devleti anlayışı ve demokrasinin tarihsel gelişimi anlamında sonraki zamanlara kalıcı miras bırakmıştır. Bu çalışma Magna Carta'yı monarşiyi sınırlandıran maddelerini ön plana çıkartarak ele almaktadır. Bu çerçevede tarihsel bir arka plan verildikten sonra Magna Carta'nın tüm maddeleri üç farklı kaynaktan faydalanılarak incelenmiştir. Çalışma Magna Carta'nın monarşiyi ne ölçüde sınırladığını ortaya koyarken, İngiliz monarşisinin günümüzde sembolik olan yetkilerinin Magna Carta'da kendini gösterdiğinin de altını çizmektedir.

Anahtar Kelimeler: Magna Carta, Monarşi, İngiltere, Parlamento, Siyasal Sistemler.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, serkanunal33@yahoo.com, Orcid: 0000-0003-0235-5780

Restricting the Monarchy in Magna Carta

Abstract

England's political system emerged as a result of a long struggle between the parliament and the kingdom. In this system, while the Crown Office represented by a king/queen possesses symbolic political authority, the prime minister possesses the real political power due to their significant influence on legislative and executive powers. The process of restricting the monarchy's power in England and making it symbolic overtime began before the emergence of the Parliament. Magna Carta, one of the milestones in this process, emerged in June 1215 as a compromise between King John and barons who protested the heavy taxes. Magna Carta, which has received little attention in Turkish literature, left a permanent legacy to the later times as regards the understanding of the rule of law and the historical development of democracy. This study examines Magna Carta by highlighting its articles that restrict the monarchy. In this framework, the historical background that gave birth to the Charter was analyzed and all articles of Magna Carta were examined using three different references. In addition to explaining how Magna Carta limited monarchical power, this study also demonstrates the current British monarchy's symbolic powers are rooted in Magna Carta.

Keywords: Magna Carta, Monarchy, England, Parliament, Political Systems.

GİRİŞ

Devlet biçimi bağlamında bir anayasal monarşi olan İngiltere’de hanedanın en büyük ferdinin temsil ettiği, siyasal gücü tarihsel süreç içerisinde törpülenerek sembolik hale getirilmiş bir Taç makamı bulunmaktadır. Devlet başkanlığı da bu makamda bulunan bir kral veya kraliçe tarafından temsil edilir. Taç makamı yanında, devlet biçiminin ‘anayasal’ kısmını oluşturan ve Avam Kamarası (House of Commons) ile Lordlar Kamarası (House of Lords) adlarını taşıyan iki kanatlı bir meclis vardır. Halkın oylarıyla seçilen 650 üyenin oluşturduğu Parlamento, ilk harfi büyük yazıldığı zaman genellikle Avam Kamarası anlamında kullanılır (Roskin, 2013, s. 28), alt kanat olarak anılırsa da meşruiyetini halktan aldığı ve siyasal gücü elinde tuttuğu için asıl yetkili meclis olarak öne çıkar. Daha ziyade yargı gücüne sahip olan Lordlar Kamarası üyeleri ise halkın seçimiyle değil, çoğunluğu Tacın tercihi ile belirlenen kişilerden oluşmaktadır.

Ülkede siyasal olarak en güçlü kişi, seçim sonuçlarına göre Parlamento’da hükümeti kuracak sayıyı yakalayan, göreve başladıktan sonra da yasama ve yürütme erklerini yönlendirecek gücü elde eden başbakandır. Hükümet başkanı olan başbakan, bakanlar kurulunu belirlemesi ve kontrol etmesi yanında genel

itibarıyla Parlamento'da temsil edilen en büyük partinin lideri olduğu için istediği düzenlemeleri Parlamento'dan geçirebilecek bir siyasal güce sahiptir. Yasama ve yürütme erkleri üzerindeki muazzam ağırlığına rağmen başbakanın seçimlerin en fazla beş yıl uzakta olması nedeniyle asla bir diktatöre dönüşmediğinin de altını çizmek gerekir (Roskin, 2013, s. 37).

Taç makamının yürütme ve yargı kuvvetlerinin başı, yasamanın çok önemli bir unsuru, ordunun başkomutanı ve Anglikan Kilisesi'nin yüce yöneticisi olma görevleri esas itibarıyla semboliktir. Parlamento'yu toplantıya çağırma ve tatil etme, kanunları onaylama ve önemli devlet görevlilerini atama gibi görevleri de aynı şekilde gerçek siyasal yetkiler değildir. Kanunları *letters patent* denilen açık mektup ile onaylayan, teorik olarak sahip olduğu veto yetkisini 1708 yılından beri kullan(a)mayan Taç makamı, lordları tayin ederken Başbakanın, bağışlama yetkisini kullanırken de İçişleri Bakanının talebi doğrultusunda hareket eder (Eroğul, 2012, s. 25-26).

Tacın sembolik siyasal görevlerinden biri de hükümet kurma görevini Avam Kamarası seçimlerinin ardından teamül gereği Parlamento'da çoğunluğu elinde bulunduran siyasi partinin liderine vermektir. Hükümetini kuran başbakan, Parlamento'da güvenoyu aldıktan sonra görevine başlar. Bu süreçte Tacın görevi hükümetin kurulmasına imkân hazırlamaktan ibaret olup teamülün dışında bir adım atmak değildir. Böyle bir durumda halkın iradesine karşı hareket etmiş olur ki İngiliz siyasal sisteminde bunun kabul edilebilir bir yanı yoktur. Başbakan tarafından yazılan hükümet programını Parlamento'da okumak da Tacı temsil eden kişinin siyasal görevleri arasında yer alır. Hükümet programı Başbakan tarafından yazılırken, kral/kraliçe bunu yalnızca Parlamento'da okumaktadır. Yine Anglikan Kilisesi'nin başı Taç iken, dini lideri atayan Başbakandır. Görüldüğü üzere sistemin monarşi ayağını temsil eden Taç makamı sembolik siyasal görevler icra ederken, hükümetin başı olan başbakan gerçek siyasal yetkilere sahiptir. Teamüllerin de an az anayasal metinler kadar güçlü olduğu ülkede her iki taraf da yetkilerinin farkında olduğundan, ülkede sembolik yetkiler ile gerçek yetkilerin birbirine karışması gibi bir durum yaşanmaz.

Çoğunlukçu kurumsallaşmış parlamenter rejimlerin en iyi örneği olan İngiliz siyasal sistemi, iki önemli gücün uzun bir tarihsel sürece yayılan mücadelesinin izlerini taşır. Siyasal yetkileri günümüzde sembolik olsa da geçmişte çeşili zamanlarda iktidar gücünü elinde tutmuş olan monarşi ile ona karşı çıkan parlamento güçlerinin çekişmesi sonucunda siyasal sistemin taşları yerine oturmuş, zaman içerisinde gerçekleşen demokratikleşme adımları ile de bugünkü şeklini almıştır. Bununla beraber ne mücadeleyi kazanan Parlamento

monarşiyi ortadan kaldırmış, ne de monarşi eski zamanlarda sahip olduğu siyasal gücü yeniden ele geçirme çabası içinde olmuştur.

İngiltere’de monarşiyi, gücünü sınırlandırmak suretiyle zaman içinde sembolik hale getiren gelişmeler parlamento doğmadan önce başlamıştır. Magna Carta, bu sürecin başlarında ortaya çıkan ve özellikle hukuk devleti anlayışı ve demokrasinin tarihsel gelişimi bağlamında sonraki zamanlara kalıcı miras bırakan bir anayasal metindir. 1215 yılında Runnymede adı verilen bir çayırılıkta kabul edilen Magna Carta, kral ile yasalar arasında yeni bir ilişki biçimi belirlemiş, siyasal gücü yeniden dağıtmış ve monarşiyi yasal bir çerçeveye oturtmuştur (Black, 2015, s. 57).

63 maddeden oluşan Magna Carta’yı monarşiyi sınırlandıran yönleriyle ele alan bu çalışma, İngiliz monarşisinin günümüzde sembolik olan yetkilerinin Magna Carta’da kendini göstermeye başladığının da altını çizmektedir. Çalışma ‘Büyük Sözleşme’ olarak da anılan Magna Carta’nın 1215 tarihli metni için *The Magna Carta Manifesto: Liberties and Commons for All* (Linebaugh, 2008, s. 281-296), *1215: The Year of Magna Carta* (Danziger ve Gillingham, 2003, s. 147-151); *Magna Carta* (Turner, 2003a, s. 226-236) adlı üç kaynağı kullanmış ve Sözleşme’nin maddelerini çeşitli başlıklar altında toplayarak incelemiştir.

1215 yılında Runnymede adı verilen bir çayırılıkta Kral John ile isyancı baronlar arasında bir uzlaşma olarak ortaya çıkan Magna Carta farklı disiplinlere hitap eden bir zenginliğe sahiptir. Tarih çalışmaları dışında bir vergi meselesi nedeniyle ortaya çıkması ve feodal dönemin mali problemlerine çözümler getirmesi yönüyle iktisadi çalışmaların, bir anayasal metin olması bağlamında da hukuk çalışmalarının ilgisini çeken Magna Carta’nın demokrasinin tarihsel gelişimi noktasında da siyaset bilimi çalışmalarının ilgi alanı içine girdiği söylenebilir. Bununla beraber Magna Carta’nın disiplinler arası çalışmalara uygun bir içeriğe sahip olduğunun da altını çizmek gerekir.

Üzerine yapılan atıflar dikkate alındığında Magna Carta’nın Türkçe literatürde çok az sayıda çalışmaya konu olduğu, dolayısıyla yeterince ilgi görmediği ortadadır. Müstakil bir Türkçe tercümenin ancak 2017 yılında yayımlanabilmesi de bunu desteklemektedir. Bu noktada Magna Carta’nın tarihsel arka planı da verilmek suretiyle hukuki bir çerçevede ele alındığı (İlâl, 1968; Metin, 2018), kimi maddelerinin Sened-i İttifak’la karşılaştırıldığı (Akşin, 1984) ve ortaya çıktığı dönemdeki öteki tarihsel olgularla birlikte değerlendirildiği (Dereköy, 2018) az sayıda çalışmadan söz etmek mümkündür. Söz konusu çalışmalara Münci Kapani tarafından çevrilen ‘Magna Carta Efsanesi’ (Wiseman, 1966) adlı bir tebliğ de eklenebilir.

Magna Carta, adını sıklıkla duyuyor olsak da içeriğine dair çok az bilgiye sahip olduğumuz bir anayasal metindir. Yine, monarşiyi sınırlayan yönü ön plana çıkarılsa da bunun ne şekilde gerçekleştiği pek bilinmemektedir. Bu çalışma, Magna Carta’yı kralın keyfi hareket etmesinin ve mutlak monarşiye doğru yol almasının önüne set çeken yönleriyle ele almakta ve monarşinin nasıl bir sınırlamaya tabi tutulduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma aynı zamanda Magna Carta ile başlayan anayasal sürecin kimi zaman kesintilere uğramış olsa da rotasından çıkmayarak günümüze kadar ulaştığından hareketle İngiliz monarşisinin günümüzde sembolik olan yetkilerinin Magna Carta’da kendini göstermeye başladığının da altını çizmektedir. Henüz 13. yüzyıl başlarında akdedilen, demokrasi ve hukuk devleti anlayışının gelişimi açısından önemli bir kırılma teşkil eden bir metnin günümüz İngiliz monarşisinin gücünü büyük ölçüde sınırlayan yönleri haiz olması çalışmanın motivasyon unsurunu oluşturmaktadır. İngiltere’de monarşinin sınırlanması sürecinin esas itibarıyla parlamentonun doğduğu 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren parlamento ile kral güçleri arasında yaşanan uzun süreli bir mücadele sonunda gerçekleşmesi ve sistemin kurumsallaştığı zamanlarda gelinek noktanın Sözleşme’de kendini gösteren anlayıştan farklı olmaması da çalışmayı önemli kılmaktadır.

1. MAGNA CARTA’YA GİDEN YOL

Magna Carta feodalizmin hüküm sürdüğü bir dönemin ürünüdür. Feodal beylerle (lordlar) onlara tabi olanlar (vassallar) arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisine dayanan siyasal, ekonomik, sosyal ve hukuki bir sistem olan feodalizm, feodal beylerin kendilerine bağlı olanlara toprak ve koruma sağladığı, bağlı olanların da feodal beylere askerlik hizmeti desteği verdiği bir mutabakat olarak tanımlanabilir (Roskin, 2013, s. 26). Söz konusu bağımlılık ilişkisi kral ile öteki feodal beyler arasında da gerçekleşmekteydi. Batı Roma İmparatorluğu’nun yıkılışı ile büyük merkezi gücün ortadan kalktığı Avrupa’da bağımsız çok sayıda feodal beylik ortaya çıkmış, buna karşın tüm feodal beylere hükmedecek bir düzen de kalmamıştı. Bu düzen, tarım ekonomisine dayanıyor ise de takas usûlü ile işleyen zayıf ve düzensiz bir ticari hayatı da içinde barındırıyordu. Bu nedenle yaygın kanaatin aksine ilk feodal çağ dahi kapalı bir ekonomik sistem olarak nitelenemez (Bloch, 1983, s. 92-95).

İşgali zor bir ada üzerinde kurulu olan İngiltere son olarak 1066 yılında Normanlar tarafından işgal edilmişti. Kıta Avrupa’sında ortaya çıkmış olan feodalizmin İngiltere’ye Norman fethiyle geldiğini iddia edenler olsa da (Kerr, 2011, s. 25; Roskin, 2013, s. 26), tarihçiler bunun doğruluğu konusunda uzun süre tartışmış (Herlihy, 1970, s. 200), ancak bir uzlaşmaya varamamıştır. Bununla

beraber feodalizmin İngiltere’de kıta Avrupası’ndan farklı olarak kendine özgü bir biçiminin olduğunun altını çizmeliyiz. ‘Bastard feodalizm’ olarak adlandırılan ve 13. yüzyıldan başlayarak 15. yüzyıla kadar devam eden bu durum merkezi otoritenin standart feodalizme göre daha güçlü olduğu ve otoritesini kendi belirlediği kişi ve kurumlar yardımıyla uyguladığı bir feodal versiyon olarak tanımlanmaktadır (Gümüş, 2010, s. 52). Görüldüğü üzere Magna Carta’nın ortaya çıktığı dönemde hüküm süren İngiliz tipi feodal anlayış, daha güçlü bir kralın varlığına işaret etmektedir.

İngiliz siyasi sisteminin monarşi ve parlamento güçleri arasında gerçekleşen uzun ve zorlu bir mücadele sonucunda ‘denge profili’ne ulaştığından ve monarşinin gücünün sınırlanması sürecinin ilk adımlarından birinin krala uyması gereken yasalar olduğunu hatırlatan Magna Carta ile atıldığından yukarıda söz etmiştik. Latince orijinali Magna Carta Libertatum, yani Büyük Özgürlükler Sözleşmesi adını taşıyan, aslı kaybolmuş olsa da mühürlü dört nüshası halen korunmakta olan Magna Carta, 15 Haziran 1215 tarihinde Londra ile Windsor arasında yer alan Thames nehri üzerinde bulunan Runnymede denilen bir çayırılıkta büyük toprak sahipleriyle (baron) sorunlar yaşamakta olan bir kralın kabul etmeye mecbur kaldığı bir sözleşmeydi.²

Magna Carta, ‘Yurtsuz John’ olarak da bilinen Kral John tarafından tebaasına hak ve özgürlük bahsetme düşüncesiyle kabul edilmemişti. Yönetme gücünü elinde tutan bir feodal dönem kralının bu imkânı elinden alan bir sözleşmeyi kendi rızası ile kabul etmesi mümkün değildi. Öte yandan Magna Carta’ya giden süreci hazırlayan ve hızlandıran da John’dan başkası değildi. Baronlarla krallar arasında yaşanmakta olan ve 150 yıl kadar öncesine dayanan anlaşmazlıklar John’un uygulamaları ile daha da artmıştı. 1204 yılında Normandiya’nın Fransızlara kaybedilmesi kralı maddi bir gelirden yoksun bıraktığı gibi itibarını da gölgelemişti. Kaybettiği toprakları bir an önce geri almak için Fransa ile yeniden savaşılmaya başlayan John’un, aldığı askerlik hizmeti yanında savaşı finanse edebilmek için yüksek vergiler dayatması baronları isyan noktasına getirmişti. John sadece baronları değil, Kilise ve Londra şehri tarafından sembolize edilen ticari çıkarların temsilcileri bağlamında ülkenin öteki etkili kesimlerini de yabancılaştırmıştı (Drew, 2004, s. XXXVII).

Savaşın devam etmekte olduğu 1214 yılında krallığın topladığı vergi miktarında ciddi bir düşüş yaşanmıştı. John, Fransızlar karşısında kısmi bir başarı

---

² Yaklaşık 3550 kelimeden oluşan Magna Carta, Latince olarak yazılmıştı. Buna karşılık hem Kral John hem de baronlar ile şövalyelerin konuşma dilleri Fransızca idi. Bu nedenle Magna Carta hızlı bir şekilde Fransızca’ya çevrilmiştir. Bkz. David A. Carpenter, *Magna Carta*, Penguin Books, 2015, s. 11.

kazanmış olsa da müttefikleri 1214 yılının Temmuz ayı sonlarında Bouvines Savaşı'nda bozguna uğramıştı. Fransa ile beş yıllık bir ateşkes yapan John, kendisine hayli pahalıya mal olan bu seferden ülkesine döndüğünde hazinesi de boşalmış durumdaydı. İngiltere'ye bir zaferle dönememiş olması da John'un elini zayıflatmıştı. Böyle bir dönemde John, isyancı baronlar tarafından kendisine dayatılan Magna Carta'ya direnecek durumda değildi (Danziger & Gillingham, 2003, s. 90).

John'un Fransa'ya karşı savaşma davetini reddeden baronlar, savaş nedeniyle yeni vergi istenmesi karşısında 1100 yılında tahta çıkan I. Henry tarafından verilen Özgürlükler Şartı'nın³ kendileri için teyit edilmesini istediler. Tekliflerinin kabul edilmemesi durumunda ise Kral'a karşı savaşacaklarını bildirdiler (İlâl, 1968, s. 3). Baronlara aradıkları fırsatı John'un Fransa'dan yenik halde dönmesi vermişti. Zayıf zamanında yakaladıkları John'dan kaybettikleri toprak ve şato gibi malları yanında bir takım haklar da talep eden baronlar ülkenin önemli şehirlerini ele geçirdi. Çaresiz kalan John'un baronların taleplerine rıza göstermekten başka seçeneği kalmamıştı. Görüldüğü üzere Magna Carta baronlarla girdiği mücadeleyi kaybeden John'un bir teslim belgesiydi (Akşin, 1994, s. 123). Son ana kadar Magna Carta'ya giden sürece direndiği görülen John, Londra şehri baronların eline geçene kadar kendileriyle görüşmeyi dahi kabul etmeyecekti. Bu süreçte kralın sadık danışmanları, baronların Henry'nin Özgürlükler Şartı ile başlayan taleplerini bir düzene sokacak, hatta bunlara kimi eklemeler yapacaktı. Baron Makaleleri olarak bilinen bu metin 15 Haziran'da kaba haliyle kabul edildi ve birkaç gün içerisinde Magna Carta olarak bilinen bir tüzük haline getirildi. Kraliyet mührünü de içeren tüzüğün kopyaları okunması için tüm bölge mahkemelerine gönderildi (Drew, 2004, s. 33-34). Kralın onayından dört gün sonra, 19 Haziran'da isyancı baronlar da krala saygılarını yeniden sunmak suretiyle Magna Carta'yı kabul ettiklerini bildirdiler (Turner, 2003a, s. IX).

2. MAGNA CARTA'DA MONARŞİNİN SINIRLANMASI

Feodal hukukun kronikleşmiş problemlerini çözmek amacıyla yazılmış ayrıntılı (Akşin, 1994, 115), şartlarıyla baron sınıfı ile ilgili şikâyetlerini ele aldığı için de pratik ve spesifik bir metin olan Magna Carta, baronluğun azınlığının isyanının çözümü için tasarlanmış bir uzlaşma belgesiydi (Lyon, 2003, s. 50). Eski İngiliz İmparatorluğu'ndan evrilen tüm modern devletlerin yasal ve anayasal tarihinin ayrılmaz bir parçası (Drew, 2004, s. XXV) niteliğine bürünecek olan

---

³ Şartın 14 maddelik metni için bkz. Drew, 2004, s. 125-128.

Magna Carta ile John, gücünün sınırlanmasını kabul etmek durumunda kalıyor, keyfi hareket etmeyeceğini kabulleniyor, kendisini de bağlayacak hükümlere uymaya razı oluyordu. Kimi maddeleri çok farklı konuları içerse de Kral John'un ne ölçüde sınırlandırıldığını ortaya koymak amacıyla aşağıdaki başlıklar çerçevesinde bir değerlendirme yapılmıştır.

2.1. Kilisenin özgürlüğü

63 maddeden oluşan Magna Carta'nın⁴ ilk maddesi İngiliz Kilisesi'nin sonsuza dek özgür olacağına vurgu yapıyor, Kilisenin haklarının azaltılmayacağı ve özgürlüklerinin zarar görmeyeceğini hükme bağlıyordu. Yine Kilise için en gerekli ve önemli görülen seçim özgürlüğü hakkı onaylanıyor, bu noktada Papa 3. Innocent'ın da onayının alındığı bildiriliyor, seçim özgürlüğü meselesinin henüz baronlarla anlaşmazlık yaşanmadan önce de kendileri tarafından kabul edildiği belirtiliyor ve John ile varisleri adına bu sözleşmeye uyulacağı taahhüt ediliyordu. İlk maddede vurgulanan kilisenin özgürlüğü meselesi son maddede bir kez daha tekrarlanıyordu.

Magna Carta'ya giden süreçte 1205 yılında ölen Cantenbury Başpiskoposunun yerine gelecek kişinin belirlenmesi konusunda John, İngiliz Kilisesi ve Papalık arasında ciddi bir anlaşmazlık yaşanmıştı. Cantenbury keşişleri John'un adayını engellemek amacıyla hızlı bir seçim yaparak kendi adayları için Roma Kilisesi'nden onay almaya çalışmış, John'un durumu öğrenmesi sonrasında ise John'un adayı seçtirilip onay talebinde bulunulmuştu. Bu arada her iki seçimi geçersiz ilan eden Papa III. Innocent kendi belirlediği bir adayı İngiltere'ye göndermişti. John'un buna tepkisi bahsi geçen adayı ülkeye sokmamak olmuştu. Karşılıklı hamleler bundan sonra da devam edecek, Roma Kilisesi pek çok kilise hizmetinin İngiltere'de yapılmasının önüne geçen bir ceza keserken, John da buna destek veren din adamlarının mallarına el koyacaktı. Bunun üzerine Papa da John'u aforoz edecekti. John 1213 yılına kadar kilise mülklerine el koymaya ve cezalar kesmeye devam ederken, Papa III. Innocent da Fransa'nın İngiltere'yi işgaline onay verecekti. Baronların daha büyük bir tehdit olarak ortaya çıkmasına kadar devam edecek olan karşılıklı hamleler, John'un sırf bu nedenle Kilise ile anlaşmazlığı düzeltme arayışını ve sonrasında Kilise için bir takım imtiyazları kabul etmesini beraberinde getirecekti (Drew, 2004, s. 10-11). Magna Carta'nın ilk maddesi işte bu çerçevede ortaya çıkmış, Kilise'nin artık özgür kabul edileceği ve özellikle seçimler konusunda kralın bir müdahalesinin söz konusu olmayacağı hükme bağlanmıştı. Bu noktada Kilise'nin

---

⁴ Orijinali daha uzun olan Magna Carta'yı 63 madde haline getiren numaralandırma işlemi 18. yüzyılda William Blackstone isimli bir İngiliz hukukçusu tarafından yapılmıştır. Bkz. Rakoff, 2016, s. 1423.

üçüncü bir taraf olarak kendini ilgilendiren yönüyle Sözleşme'ye dahil olduğunu, elde ettiği hak ve özgürlükleri de ilk kez Magna Carta ile kazanmadığını belirtmemiz gerekir. Kral John ile yaşanan anlaşmazlık süreci sonunda çıkartılan bir fermanla teyit edilen hususlar, esasında daha önceki kralların da onaylamış olduğu, ancak bir süredir askıya alınmış olan hak ve özgürlüklerdi (İlâl, 1968, s. 4-5).

Magna Carta'nın baronların isyanı neticesinde ortaya çıktığı düşünüldüğünde başpiskopos, piskopos ve başpapaz gibi üst düzey kilise mensuplarının aynı zamanda baron olduğu, bir kısmının da krallık toprağını işletmekte olduğu gerçeğini de dikkatten kaçırmamak gerekmektedir (Drew, 2004, s. 1). Bu nedenle kilise mensubu baronlar hem dini bir kurum olan kilise, hem de kendi dünyevi işleri bağlamında bir takım hak ve özgürlükler elde etmiş oluyorlardı. Bunun örneklerinden biri olan 22. madde, bir kilise görevlisinin kilise dışı mülkiyetine verilen para cezasının, kilise nedeniyle elde etmiş olduğu malları kapsamına alamadığını ve ondan tamamen bağımsız bir şekilde değerlendirildiğini hüküm altına almaktaydı.

2.2. Veraset durumları

Magna Carta, feodal hukukun toprakla ilgili sorunlarını çözmeye yönelik hükümlere sıklıkla yer vermektedir. Bu çerçevedeki 2. madde krallığın topraklarını askerlik hizmeti karşılığında kiralamış bir kont, baron veya başka bir kişinin ölmesi halinde toprağın eskisi oranında bir ödeme yapılmak suretiyle reşit varisine geçeceğine dairdi. 3. madde varisin reşit olmaması veya vesayet altında olması durumunda, reşit olduğunda bir ödeme veya para cezası olmaksızın mirasa sahip olacağını öngörüyordu. Yaşı küçük varisin toprağının vasisinin, bu topraktan yalnızca makûl oranda bir vergi, geleneksel aidat ve makûl hizmetler alabileceği, bunu da kişilere ve mallara zarar vermeden yapabileceği ifade edilirken, kral tarafından verilen toprağın zarar görmesi şeklinde devam eden birkaç durumda neler yapılacağına yönelik hükümler 4. madde ile belirleniyordu. Bu maddelerle reşit olmayan varisler korunuyor, kralın da eskisinden daha fazla ve haksız kazanç elde etmesine engel olunuyordu. Sonraki dört madde (5, 6, 7 ve 8), bir vasinin topraklara vesayet ettiği sürece evler, parklar, korular, göletler ve değirmenler ile toprakla ilgili her şeye onlardan elde ettiği gelirlerle bakacağı, varisi reşit olduğunda tüm toprağını saban ve benzeri tarım aletleri yanında geliriyle birlikte varisine devredeceği, varisin daha düşük sosyal mevkide olmamak kaydıyla evlendirileceği, evlilikten önce en yakın akrabalarına haber verileceği, kocasının ölümü halinde dul kalan kadının durumu (çeyiz ve mirasına bir engel çıkartılmadan hemen sahip olacak, kocası öldüğü gün kendilerine ait olan bu şeyler için bir ödeme yapmayacak ve kocasının evinde bu malların

kendisine verileceği kırk günlük süre boyunca kalabilecek) ve kocasız yaşamayı istediği müddetçe hiçbir dul kadının evlenmeye zorlanamayacağı, eğer Kralın toprağını kiralarsa Kralın, başka birinin toprağını kiralar ise de o lordun rızası olmadan evlenmeyeceğine dair güvence vermesi gerektiği gibi hükümleri içeriyordu. Son madde, dul bir kadının bir yandan rızası dışında evlenmeye zorlanmayacağı, diğer yandan yeniden evlenmek istediği takdirde kimin toprağını kiralamışsa onun iznini alması gerektiği şeklinde bir belirsizliği de içinde barındırmaktaydı. Bununla beraber lordu ve hatta kralı dul kadınlar üzerindeki kontrolleri ve bu yolla kazanç elde etmeleri bağlamında sınırlamaktaydı.

Bir kimsenin para ve hizmet karşılığı kralın topraklarını ve aynı zamanda şövalyelik hizmeti karşılığı başka birinin topraklarını tutması halinde, eğer mülkiyetin şövalye hizmeti borcu yoksa onun varisinin ve başkasına ait olan mülkiyetin koruyuculuğunun krallıkça üstlenilmeyeceği 37. madde ile hükme bağlanıyordu. Kama, ok ve benzer işlerini gördüğü krallığın küçük bir toprağını tutması nedeniyle böyle bir kimsenin varisinin ve başkasından kiraladığı toprağının koruyuculuğu da krallıkça üstlenilmeyecekti.

Veraset usûlü ile ilgili 26. ve 27. maddeler de krallık toprağını kiralayan birinin ölmesi durumunda alacak tahsil edildikten sonra kalan malların varislerine bırakılacağını garanti altına alırken, kralın haksız bir şekilde bu mallara el koymasının da önüne geçiyordu. Vasiyetname bırakmadan ölen özgür kimselerin malları için ise borçlar ödendikten sonra kilisenin gözetimi altında yakınlarına taksim edileceği şeklinde bir hüküm getiriliyordu.

2.3. Vergi meselesi

Kral John'un baronlarla yaşamakta olduğu sorunların başında vergiler geliyordu. Kaybettiği toprakları geri almak isteyen John'un Fransa ile yaptığı savaşa finansal destek sağlamak için vergileri attırması baronları kızdırmıştı. Örneğin, scutage olarak bilinen vergi, John'un selefleri tarafından arada bir alınırken, John zamanında neredeyse her yıl alınmaya başlanmıştı (Lyon, 2003, s. 47). Magna Carta'yı doğuran en büyük neden olan vergi meselesi Sözleşme'nin bir çok maddesinde farklı uygulamalar bağlamında ele alınırken, Kral John da vergi koyma yetkisi elinden alınan sembolik bir pozisyona mahkum ediliyordu. Bu çerçevedeki 12. madde krallık genel konsülünün rızası olmadan, kraliyete mensup biri için ödenecek fidye parası, en büyük oğlun şövalye yapılması ve en

büyük kızın ilk evliliği haricinde bir paranın⁵ veya toprak sahiplerinin askerlik hizmeti yerine ödediği verginin artık alınmayacağını garanti altına alıyordu. Bahsedilen istisnai amaçlar için alınacak verginin de makûl miktarda olacağını altı çiziliyor, Londra şehrinin ödemeleri için de aynı durumun geçerli olacağı belirtiliyordu. Bu maddenin dolaylı bir faydası da zaman içinde ortaya çıkacak olan vergiye rıza ilkesini içinde barındırıyor olmasıydı (White, 1967, s. 79). Kral için geçerli olan bu şartların kral haricindeki baronlar için de geçerli olacağı 15. maddede belirtiliyor, bahsedilen istisnai haller dışında özgür bir kişiden para alma hakkının hiç kimseye tanınmadığı ifade ediliyordu. Makûl miktarda olması gereken istisnai durumlar dışında para alınabilmesi amacıyla bir değerlendirme yapılmak üzere 14. maddede açıklanan bir prosedürün işlenmesi gerekiyordu. Bu amaçla krallık tarafından başpiskopos, piskopos, başpapaz, kont ve büyük baronlara ayrı ayrı açık mektuplarla davette bulunulacak, krallığın topraklarını tutanlar için de şerifler ve öteki görevliler tarafından belirli bir gün ve yerde toplanmak amacıyla çağrıda bulunulacaktı. Toplantı, çağrıdan en az kırk gün sonra yapılacak ve davetin nedeni gönderilen mektuplarda açıklanacaktı. Davetler tamamlandıktan sonra belirlenmiş olan günde, tüm davetliler gelmemiş olsa dahi, söz konusu iş mevcut katılımcıların kararı ile görülecekti.

Kralın, o da makul düzeyde olmak kaydıyla alacağı istisnai durumlar dışında vergi toplayabilmesi için bir toplantı yapılması, bu toplantının sözü edilen kilise mensupları ve feodal beylere haber verilmesi ve daha da önemlisi toplantıya katılanların onayının alınması gerekiyordu. Bütün bunlar kralın hem siyasal hem de mali açıdan sınırlanması anlamına geliyordu. Bu madde, sebebi ne olursa olsun para alınabilmesini yani vergi koyma yetkisini kraldan alıyor ve sözü edilen kişilerin ortak kararına bırakıyordu.

Çalışma süreleri ve yükümlülüklerine dair kimi konular, 16. ve 23. maddelerle belirleniyor ve hiç kimsenin şövalye ücreti ya da boş bir araziyi kiralaması nedeniyle gerekenden fazla çalışmaya, eski yükümlülüğü olanlar dışında hiçbir kasaba ya da kişinin nehirler üzerine köprüler inşa etmeye zorlanamayacağı hükme bağlanıyordu. Askeri amaçlar için gerekli görülen yolların yapılması, köprü ve kalelerin onarılması gibi işler her ne kadar tüm İngiliz erkekleri için zorunlu bir toplum hizmeti olsa da Kral John bu durumu istismar edebiliyordu. Öyle ki avlanmak istediği zamanlarda sırf bu amaçla güzergah üzerinde bulunan köprülerin tamir edilmesini istiyor, kendisi avlanırken aynı bölgede başkalarının avlanmasını yasaklıyor ve emirlerini dinlemeyenlere

---

⁵ Bu para, feodal bir terim olarak kullanılan aid kelimesiyle ifade ediliyor ve lordun kendi adamlarından(vassal) talep edebildiği düzenli ödemeler anlamına geliyordu. Bkz. Drew, 2004, s. 167. Anlaşılabacağı üzere kral da parayı baronlardan alıyordu.

ağır para cezaları yüklüyordu (McKechnie, 1914, s. 300-302). Kralın ne derece keyfi davranabildiğini gösteren bu uygulama, Magna Carta'nın ortadan kaldırdığı bir hüküm olmakla birlikte Sözleşme'nin temel mantığını yansıtmaması yönüyle de dikkat çekicidir. Öte yandan eğer bir şövalye kale muhafızlığı yapmaya gönüllü olur veya kimi geçerli nedenlerle bu işi yapması için başka birini getirirse, hiçbir emniyet amiri, şövalyeyi kale muhafızlığı için para vermeye zorlayamayacaktı. 29. madde ile bu mesele alınırken, bir şövalyenin askeri bir hizmete alınması veya gönderilmesi durumunda hizmeti süresince kale muhafızlığı görevinden muaf sayılacağı da devamında belirtiliyordu. Bu arada royal demesne manor olarak adlandırılan ve kralın kendisi, ailesi ve bakmakla yükümlü olduğu öteki kişileri korumak için elinde bulundurduğu özel toprakları (Drew, 2004, s. 173). haricindeki tüm bölge toprakları yanında *hundred*, *wapentake* ve *tithing* olarak adlandırılan toprakların artış yapılmaksızın eski kirasında bırakılacağı da 25. madde ile belirleniyordu.

2.4. Adli meseleler, cezalar ve haksız uygulamalar

Magna Carta'nın o günlerde yaşanmakta olan feodal problemlerin çözümü için hazırlanmış bir reçete olduğu, bu nedenle günümüzde bir anlam ifade etmeyen pek çok maddesi bulunduğu ortadadır. Bununla beraber sonraki zamanlarda anlamını yitirmeyerek günümüze kadar ulaşan, bireylerin haklarını yönetenler nezdinde ve hatta yönetenlere rağmen koruyan, kral dahil hiç kimsenin hukukun üstünde olmadığına altını çizen maddeleri de vardı. Magna Carta'nın çağları aşan bir anayasal metin haline gelmesine neden olan yönü de buradan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede adli hususlar çerçevesinde haksızlığa uğrayanları gözetken 38., 39. ve 40. maddeler önemini hiçbir zaman kaybetmeyecek hükümler içeriyordu. Hiçbir yetkilinin kendisini doğrulayacak güvenilir tanıkları olmaksızın yalnız kendi ifadeleri üzerine birini dava edemeyeceği, özgür bir kimsenin eşitleri tarafından ülke yasalarına uygun bir şekilde yargılanmaksızın tutuklanmayacağı, hapse atılmayacağı, mallarının elinden alınmayacağı, kanun dışı ilan edilmeyeceği veya herhangi bir şekilde bir kötülüğe uğratılmayacağı, bununla beraber kendisine karşı ne bir güç kullanılacağı ne de bu amaçla birilerinin gönderileceği hükme bağlanıyor, yine hak ve adaletin hiç kimseye satılmayacağının, hiç kimse için reddedilmeyeceği veya geciktirilmeyeceğinin de altı çiziliyordu. 'Eşitleri tarafından yargılanmaksızın' ibaresi kralı özellikle baronlara karşı keyfi bir tavırdan alıkoyacak bir güvence hüviyetindeydi. Metin'e göre baronlar, bir yargı kararı olmaksızın cezalandırılmayacakları hükmünü kendilerini John'un keyfi uygulamalarından korumak amacıyla sözleşmeye dahil etmişlerdi (2018, s. 92).

Adli konulara dair 17. madde sıradan davaların kraliyet mahkemesini takip etmek durumunda olmayacağı ancak sabit bir yerde görüleceğini belirliyordu. 18. maddeye göre ise kimi özel soruşturmalar sadece ilgili bölge mahkemesinde görülecekti.⁶ Kral veya kralın yurtdışında bulunması halinde başyargıç her bölgeye yılda dört kez iki yargıç gönderecek, bunlar bölge tarafından seçilmiş dört şövalye ile birlikte bahsi geçen davaları bölge mahkemesinde mahkemenin toplandığı gün ve yerde görecekti. Söz konusu duruşmalar mahkeme gününde yapılamaz ise işin miktarına göre, o gün bölge mahkemesinde hazır bulunan çok sayıda şövalye ve tüm mülk sahiplerinin davasının geri bırakılması 19. madde ile belirlenmişti. Öte yandan kraliyet yargıçları tarafından görülmesi gereken davaların hiçbir şerif, güvenlik amiri, adli tıp memuru ve diğer kraliyet memurları tarafından görülmeyeceği de 24. madde ile hükme bağlanmıştı. Ormanın dışında yaşayan kimselerin, haklarında dava açılmamış veya orman saldırısı nedeniyle yakalanmış birine kefil olmamışlarsa genel bir çağrı üzerine krallık yargıçlarının huzuruna çıkmalarına da artık gerek görülmüyordu (mad. 44).

Özgür bir adamın kendi lordunun mahkemesinde yargılanma hakkından mahrum bırakılması durumunda, gelecekte *precipe* denilen iradenin toprağın kiralanması bağlamında herhangi bir kimse için çıkarılmayacağı şeklindeki 34. madde de kralın razı olduğu maddelerden biriydi. Feodal lordlar önceleri kendi toprakları ile ilgili anlaşmazlıkları kendi mahkemelerinde çözme haklarına sahipken, John'un babası 2. Henry bu davaları kraliyet mahkemelerine aldirmaya başlamıştı. Bu durum kral açısından bir otorite ve gelir artışı sağlarken, lordlar içinse gelir ve toprağını işleyenler üzerinde bir otorite kaybı anlamına geliyordu (McKechnie, 1914, s. 346-350). Söz konusu madde ile John babasının izinden gitmekten alıkonulmuş ve bu hakkı önceki sahiplerine iade etmek durumunda kalmıştı. Ölüm ve yaralama gibi hayatı yönü olan soruşturma ilamları için bir para ödenmeyeceği veya kabul edilmeyeceği, bunların tamamen ücretsiz karşılanacağı ve reddedilmeyeceği (md. 36) yine bu çerçevede özgür insanlar lehine yapılmış bir düzenlemeler içindeydi.

Para cezalarını düzenleyen hükümlere de yer veren Magna Carta kralın uygulamalarını makûl bir çizgiye çekmekteydi. Önemsiz bir suç durumunda özgür bir adamın suçunun derecesine göre sadece para cezasına çarptırılacağı, ciddi suç işleyenine ise geçiminden mahrum kalacağı kadar ağır bir para cezasına

---

⁶ Sözleşme'de adları da verilen üç tür soruşturma şu şekildedir: Mahkeme kararı olmadan, haksız bir şekilde son dönemlerde kaybedilen toprakla ilgili eylem' anlamına gelen *novel disseisin*; atanın toprağın sahibi olarak ölüp ölmediğini tespit etmek için yapılan ve böylece varisin mirasçılığını doğrulayan eylem olan *mort d'ancestor* ve bir kiliseye en son atanmış olanı, yani o kilisenin son patronunu tespit etmek için yapılan *darrein presentment* soruşturmaları. Bkz. https://medieval_en.enacademic.com.

çarptırılmayacağı 20. maddenin hüküm altına aldığı bir husustu. Benzer şekilde, eğer kraliyet mahkemesinin merhametine mazhar olurlarsa, bir tüccar malları, bir köylü de geçimini sağladığı araçlar korunarak para cezasına çarptırılacaktı. Bununla beraber tüm bu cezalar çevredeki saygıdeğer insanların yemini üzerine yapılacak bir değerlendirmeye verilecekti. 21. madde kont ve baronların sadece eşitleri tarafından ve suçlarının ağırlığına göre para cezasına çarptırılacağına, 22. madde de bir kilise görevlisinin kilise dışı mülkiyetine verilmiş olan cezanın onun dini mülkiyetine atıfta bulunmaksızın aynı ilkeler çerçevesinde değerlendirileceğine dairdi. Görüldüğü üzere bu üç madde feodal toplumun değişik kesimlerini temsil eden özgür insanlar, tüccarlar, köylüler, kontlar, baronlar ve din adamları için hem işledikleri suç ile orantılı hem de geçimlerine engel teşkil etmeyecek bir para cezası öngörüyordu. 55. madde ise o güne kadar haksız ve kanunlara aykırı bir şekilde krallıkça verilen tüm para cezalarının ya tamamen iade edileceği veya meselenin 25 kişiden oluşan baron kurulunun çoğunluk kararı ve orada bulunması halinde Canterbury Başpiskoposu Stephen ile yanına almak isteyeceği kimselerle birlikte bir çözüme kavuşturulacağını hükme bağlıyordu.

İngilizler tarafından barış veya sadakat teminatı olarak krallık tarafına verilen tüm rehine ve fermanların iade edileceğini 49. madde belirliyor, Gerard de Athée'nin Sözleşme'de isimleri de yazılan akrabalarının görevlerinden tamamen uzaklaştırılacağı ve bundan böyle İngiltere'de kendilerine görev verilmeyeceğini sonraki madde ilan ediyordu. John, yüksek makamlarda bulunan ve mahkemelerce korunan adamlarının görevlerinden uzaklaştırılmasını da kabul etmek durumunda kalıyordu. Ücretli bir yabancı yüzbaşı olan Gerard de Athée ile akrabaları, Kral John'a olan hizmetleri nedeniyle yüksek mevkilere getirilmiş ve mahkemelerde korunmuşlardı. Bu grup Magna Carta'da özel olarak isimleri zikredilerek kınanan tek gruptu (Jones, 2015, s. 113). Öte yandan krallığa zarar vermek amacıyla atları ve silahlarıyla gelmiş olan tüm yabancı şövalyeler, okçu piyadeleri, onların adamları ve paralı askerlerin barış sağlanır sağlanmaz krallıktan çıkarılacağına da 51. maddede yer veriliyordu.

'Eşitleri tarafından yasal bir şekilde yargılanmaksızın krallık tarafından bir kişinin malları elinden alınmış veya o kişi topraklarından, şatolarından, özgürlüklerinden veya haklarından mahrum bırakılmışsa, bunlar derhal kendisine iade edilecektir.' şeklindeki 52. madde, kralın daha önceki haksız uygulamalarını düzeltilmesine yönelikti. Bu noktada bir anlaşmazlık yaşanması durumunda, mesele 61. maddede sözü edilen 25 kişiden oluşan baron kurulu kararı ile halledilecekti. Kral John, babası Kral Henry ve kardeşi Kral Richard tarafından mağdur edilen kimseler için de söz veriyor, Haçlı seferine çıkma yemini etmeden önce bir dava başlamamış veya krallık emri üzerine bir soruşturma yapılmamışsa,

giderse Haçlı seferi dönüşünde, gitmezse derhal adaletin sağlanacağını garantisini veriyordu. Yine babası ve kardeşi tarafından ormanlaştırılan, krallığın o zamana kadar kullandığı ancak başka birinin mülkiyetinin parçası olan yerler, şövalye hizmeti için üçüncü bir kimse tarafından tutulan krallık toprakları ve başka birinin mülkiyetinde kurulmuş olup mülk sahibi lordun hak iddia ettiği manastırlar ile ilgili olarak da adaletin üstteki madde ile aynı şekilde sağlanacağı 53. maddede belirtiliyordu.

56. ve 57. maddeler eşitleri tarafından yargılanmaksızın Kral John tarafından topraklarından mahrum bırakılmış ve özgürlükleri veya öteki şeylerinden mahrum bırakılmış Gallilere yönelikti. Bu kimselere derhal iadede bulunulacak, ortaya çıkacak herhangi bir anlaşmazlık İngiltere ve Galler arasında bir bölge olan March'ta karara bağlanacaktı. İngiltere'deki mülkler için İngiliz kanunları, Galler'deki mülkler için Galler kanunları, March'takiler içinse March kanunları uygulanacaktı. Buna karşılık Galliler de İngilizlere aynı şekilde muamele edecekti. Eğer Galliler John'un babası ve kardeşi tarafından da aynı şekilde mağdur edilmişlerse, adalet 52. maddede olduğu gibi sağlanacaktı. 58. madde ile de Llywelyn'in⁷ oğlu, tüm Galli rehineler ve barış için teminat olarak krallığa verilen fermanlar bir an önce iade edilecekti. Babası William'dan alınan fermanlarda aksi belirtilmiyorsa, rehinelerin ve kız kardeşlerinin iadesi, özgürlükleri ve haklarıyla ilgili İskoçya Kralı Alexander'a, İngiltere'deki baronlara yapıldığı gibi muamele edileceği 59. madde ile belirleniyor ve bunun krallık mahkemesinde eşitlerinin yargılamasıyla çözüme kavuşturulacağı ifade ediliyordu. Görüldüğü üzere babası ve kardeşine ait birkaç uygulama ve düzenleme yapılan hususlar dışında neredeyse bütün maddeler John'un sebep olduğu haksızlıkları telafi etmeye yönelikti.

Ağır bir suç işleyip hüküm giymiş olanların durumuna 32. maddede değiniliyor, bahsi geçen kimselerin topraklarının bir yıl bir günden fazla krallık elinde tutulmayacağı ve daha sonra sahipleri olan lordlara geri verileceğinin altı çiziliyordu. İdam, mallara el konulması ve özgürlüğün alınması gibi cezaları olan cinayet ve tecavüz (Metin, 2018 s. 99) dışındaki ağır bir suç durumunda mahkûmların topraklarına ancak bir yıl kadar el konulabiliyor, bunun ötesinde bir müsadereye izin verilmiyordu.

Krallık yasalarını bilmeyen veya yeterince benimsememiş olanların da yargıç, güvenlik amiri, şerif veya krallık memuru yapılmayacağı şeklindeki 45. madde ile kocası haricinde birinin ölümüyle ilgili bir kadının müracaatı üzerine

---

⁷ Llywelyn, 1204 yılında Kral John'un gayrimeşru kızı ile evlenmiş, bu vesileyle kraliyetle bir bağ kurmuş, ancak John'un baronlarla olan mücadelesinde baronların tarafını tutmuş Galli bir prensti. Bkz. Carr, *Medieval Wales*, 1995, s. 56-57.

hiç kimsenin tutuklanmayacağı veya hapsedilmeyeceğinin altını çizen 54. madde adli hususlara dair sözleşme hükümlerindendi.

2.5. Borçlar, ticaret ve avcılık

Magna Carta'nın kimi maddeleri borçluların durumuna dair düzenlemeler öngörüyordu. Borcunu ödeyecek yeterli malı olduğu sürece toprağın ya da kiranın borçlunun elinden alınmayacağını öngören 9. madde, borcunu ödeyebilecek durumda olanların kefillerine dokunulmayacağını da hükme bağlıyordu. Sonraki madde bir Yahudi'den borç alan kişinin borcunu ödemediğinde ölmesi durumunda varisi reşit olmadığı sürece borcun faizlenmeyeceğinin, böyle bir borcun kendilerine düşmesi halinde ise sözleşmede belirtilen dışında bir para alınmayacağını altını çiziyordu. 11. madde bir Yahudi'ye borçlu olarak ölen kimsenin dul karısının mirası alabileceği, bu mirastan borcu ödemeyebileceği, ölen kimsenin reşit olmayan çocukları varsa, onların ihtiyaçlarının sahip olduğu topraklarının büyüklüğüne uygun şekilde karşılanabileceği, borcun da ölen kimsenin lordlarına olan hizmet borcu ayrılarak kalan kısımlardan ödeneceği şeklindeydi. Maddenin son kısmı Yahudiler dışındaki kimselere olan borçlar için de aynı hükmün geçerli olduğunu belirliyordu.

Magna Carta feodal düzenin kimi sorunlarına çözümler ortaya koyarken, kimi maddeleriyle de kralın zulme varan uygulamalarını ortadan kaldırıyordu. Bu çerçevede ticari hayata dair düzenlemeler de içeriyor ve krallık memurlarının keyfi hareket etmesinin önüne geçiyordu. 28. madde, bir güvenlik amiri veya krallık memurunun, ödemenin gecikmesini satıcı gönüllü olarak kabul etmediği sürece, peşin ödeme yapmadan herhangi bir kimseden buğday ya da başka bir tahıl ürünü (*corn*)⁸ veya öteki taşınabilir malları alamayacağına yönelikti. Satıcının rızası yoksa ödemenin peşin yapılması gerekiyordu. 30. ve 31. maddeler de rızayı şart koşuyor, hiçbir şerif, krallık görevlisi veya başka birinin nakliye işi için özgür bir kimsenin atlarını veya ağır yük taşıyan arabalarını; kral ve görevlilerinin de şatolarda veya öteki işlerde kullanmak üzere kendilerine ait olmayan keresteyi sahiplerine rağmen alamayacağını altını çiziyordu.

Londra'nın tüm eski özgürlük ve gümrük serbestliklerine hem karada hem de denizde sahip olacağına, ayrıca tüm il, ilçe, kasaba ve limanların da tüm özgürlük ve gümrük serbestliklerinden faydalanacağına yönelik ticari haklar 13. maddede ele alınıyordu. 35. madde krallık sathında şarap, bira ve herhangi bir tahıl ürünü için standart bir ölçü (London quarter) getiriyor, çeşitli kumaşlar için

---

⁸ Özellikle buğday için kullanılan bu terim, herhangi bir tahıl ürününü ifade etmek için de kullanılıyordu. Terimin İngilizce karşılığı olan mısır ise o zaman bilinen bir ürün değildi. Bkz. Drew, 2004, s. 172.

genişlik ölçüleri yanında ağırlıklar için de bir standart belirliyor, böylece ülke sathında farklı uygulamaların yol açtığı sorunları ortadan kaldırıyordu.

Yabancı tüccarların güven içinde ve özgürce İngiltere'ye girip çıkabileceğini teminat altına alan 41. madde savaş zamanına özel bir mütekebbiliyet esası getirmekteydi. Metin'e göre bu durum tüccarlar için yeni bir hak olmadığı gibi serbest ticaret anlamına da gelmemekteydi (2018, s. 75-76). Çünkü ülkeye giren herhangi bir tüccar krala yüklü vergiler ödemeksizin ne ticaret yapabilir ne de başka bir şehre geçebilirdi. Bununla beraber söz konusu madde en azından kralın ödemeler konusundaki aşırı isteklerini ortadan kaldırıyordu (McKechnie, 1914, s. 399). Kendilerine olan sadakatini koruduğu sürece, herhangi bir kimsenin korku duymadan ve zarar görmeden kara ve deniz yoluyla krallıktan ayrılıp geri dönebilmesi de 42. madde ile yasal bir zemine oturtulmuş, ancak krallığın ortak yararı nedeniyle bu durumun savaş zamanında kısa bir süre için geçerli olmayacağını altı çizilmişti.

Kral John Sözleşme'de avcılık kapsamındaki haksız uygulamalarına da son verme sözü veriyordu. Deniz kıyılarındakiler hariç Thames ve Medway nehirleri ile İngiltere'nin tamamında bulunan tüm dalyanların kaldırılacağı 33. madde ile belirleniyordu. Yine Kral John, saltanatı sırasında el koyduğu tüm ormanlar ile çevrilmiş nehir kıyılarının bir an önce eski durumuna geri döndürüleceğinin (md 47) ve çeşitli konularda hüküm sürmekte olan tüm kötü adetlerin kaldırılacağını (md. 48) sözünü de veriyordu.

2.6. Magna Carta'nın denetimi

Magna Carta'da verildiği ifade edilen bütün gelenek ve özgürlüklerin krallıkça gözetileceğinin altı 60. madde ile çizilirken, gerek din adamları gerekse din adamları dışında kalan krallığın bütün insanların kendilerini ilgilendirdiği kadarıyla bunları gözetmeleri isteniyordu. Bununla beraber Tanrı, krallığın düzeni ve baronlarla yaşamakta olan anlaşmazlığı gidermek için hazırlandığı belirtilen Magna Carta'nın nasıl denetleneceği 61. madde ile belirleniyor, bütünüyle sonsuza kadar yararlanmaları arzusuyla baronlara aşağıdaki güvence veriliyor ve bunların onaylandığını ilan ediliyordu. Denetlemenin nasıl olacağına dair şöyle bir prosedür işleyecekti: İlk olarak baronlar bu sözleşmeyle kendilerine verilen ve onaylanan barış ve özgürlüklere bütün güçleriyle uyacak, başkalarının da buna uymasını sağlayacak ve bunu korumak üzere diledikleri 25 baronu seçecekti. Sonra eğer kral veya başyargıcı, krallık görevlilerinden biri veya krallık hizmetinde bulunan biri, herhangi bir konuda herhangi bir kişiye karşı bir suç işlerse veya sözleşmenin maddelerinden herhangi birini ihlal ederse, suç da sözü edilen 25 barondan dördüne duyurulursa, bu dört baron durumu bildirmek ve haksızlığın giderilmesini talep etmek için vakit geçirmeden krala, kral

olmadığında ise başyargıcına gidecekti. Kırk gün içerisinde sorun giderilmezse, dört baron konuyu diğer baronlara arz edecek, 25 kişiden oluşan baron kurulu halkın da desteğiyle, kral, kraliçe ve çocuklarının şahsiyetlerine dokunmamak şartıyla, haksızlık kendi belirledikleri şekilde düzeltilene kadar mümkün olan her yolla krallığın kalelerini, topraklarını, mallarını veya başka bir şeyini alabilecekti. Baronlar haksızlık giderildikten sonra daha önce olduğu gibi krallarına itaat etmeye devam edeceklerdi. Sözleşme hükümlerine uyulmaması halinde nasıl bir müeyyide gerektiği meselesi esas olarak kralla ilgiliydi. Zira baronlar zaten istediklerini almışlardı. Yine de sözleşmeye uyup uymama konusunda taraflar arasında bir müteakabiliyet esası belirlenmişti. Bu çerçevede 25 kişiden oluşan baron kurulu sözleşme maddelerine sadakatle uyacağına ve bütün gücüyle başkalarının da bunlara uymasını temin etmeye çalışacağına yemin ediyordu. Kral da herhangi bir kimseden doğrudan ya da dolaylı olarak bu imtiyaz veya özgürlükleri geri alacak ya da azaltacak bir şey almayacağına söz verirken, böyle bir şey olması durumunda ise Sözleşme'nin hükümsüz kalacağını kabul ediyordu.

Kral John, anlaşmazlığın başından beri tebaası ile arasında yaşanan bütün kötü niyet, kırgınlık ve kinleri bağışladığını, anlaşmazlığın sonucu olarak işlenen suçlar bağlamında herkesi affettiğini ve baronlar için bu güvence ve imtiyazlarla ilgili aralarında başpiskopos ve piskoposlarından da bulunduğu kimselerin mühürlerini taşıyan fermanlar yazdığını 62. maddede belirtiyordu.

Magna Carta'nın son maddesi İngiliz Kilisesi'nin özgür olacağını bir kez daha vurguluyor, Kral ve varislerince verilen hak, özgürlük ve imtiyazlara tebaanın ve varislerinin sonsuza kadar tam anlamıyla, barış içinde, özgürce, her meselede ve her yerde sahip olacağı ve olmaya devam edeceğinin altını çiziyordu. Bununla beraber hem kral hem de baronlar adına bu sözleşmeye iyi niyetle uyulacağına dair bir yemin edildiği hatırlatılıyor ve bunlara şahit olunması isteniyordu. Magna Carta, Kral John tarafından saltanatının 17. yılında Windsor and Staines arasında bulunan Runnymede denilen bir çayırda Haziran'ın 15. günü verildiği ifadeleriyle sona eriyordu.

3. 1215 SONRASINDA MAGNA CARTA

1215 yılında kabul edilen Magna Carta, Kral John'un baronların baskısı nedeniyle rıza göstermek durumunda kaldığı şartlar ile son şekli verilen bir belge olarak kalmadı. Kral ile baronların barışını simgeleyen bu belgenin yaklaşık üçte biri ilk on yıl içerisinde, John'un oğlu III. Henry'nin ilk dönemlerinde ya Sözleşme'den çıkarıldı veya metin önemli ölçüde yeniden yazıldı (Vincent, 2012, s. 16).

Magna Carta, isyancı baronlarla kral arasındaki problemlere ancak kısa süre için son verebilmişti. Aynı yılın Eylül ayında iç savaş yeniden başladı. Zira Sözleşme'ye uyma niyeti olmayan John, Papa III. İnnocent ile anlaşmak suretiyle yeminini bozmuştu. Yeniden başlayan iç savaşta avantajlı bir konuma gelen ve ele geçirdiği yerleri yağmalayan John, bozguna uğrayan baronlara da Magna Carta'yı tanımadıklarına dair yemin ettirmekteydi (Starkey, 2015, s. 57). Zor durumda kalan baronlar ise İngiltere tahtına geçmesi konusunda gönülsüz bir teklifte bulundukları Fransız Prensi Louis'e ümit bağlamışlardı (Metzger, 2010, s. 352). Böylece Magna Carta, Kral John'un istemediği, Papa'nın feshettiği, savaş durumunu yeniden başlamasıyla baronların da vazgeçtiği bir metin olarak ortada kalmıştı (Danziger & Gillingham, 2003, s. 143).

Papa III. İnnocent, Magna Carta'dan vazgeçmek için kendisine başvuran kralın itirazını haklı bulmuş, baskı altında verilen sözün bağlayıcılığı olmadığı gerekçesiyle kralı yemininden dönmeye serbest bırakmış, hatta yeniden silaha sarılan baronları aforoz etmişti. Baronlar John'u devirmek için, bu gelişme üzerine Prens Louis'e başvurmuşlar, ancak Sözleşme'nin getirdiği hükümleri benimsemeye hiç niyeti olmayan Kral John'un dizanteriden hayatını kaybetmesiyle durum yeni bir hal almıştı (Drew, 2004, s. 34). Bu süreçte Fransız ordusu Londra'yı işgal ederken Magna Carta, yayımlanmasından henüz dokuz hafta sonra kelimenin tam anlamıyla unutulmaya yüz tutmuştu (Vincent, 2012, s. 57-58). Öte yandan yeniden başlayan iç savaşın sıkıntısı yanında bir de Fransız yönetimi altında yaşama ihtimali ortaya çıkmıştı. Böyle bir dönemde John'un ani ölümü işlerin bir kez daha yoluna girmesine imkân hazırlamıştı. Zira baronlar dokuz yaşında tahta çıkan John'un oğlu III. Henry'yi Fransız yönetimine tercih etmenin kendileri açısından daha iyi olacağı kanaatindeydi (Drew, 2004, s. XXXVII). İç savaşın başlamasıyla rafa kaldırılan Magna Carta John'un ölümü ve baronların pragmatik yaklaşımıyla yeniden hatırlanan Magna Carta, çocuk kral III. Henry adına 1216 yılının Kasım ayında Bristol'de yeniden yayımlandı. Üçüncü versiyonu da ertesi yıl Kasım ayında 'Orman Özgürlükleri Şartı' adı verilen yeni eklenen bir metinle birlikte kabul edildi. Her iki yayım da kral naibi William Marshal tarafından ilk metin üzerinde düzenlemeler yapılarak gerçekleştirilirken, III. Henry bu sözleşmeleri 1225 yılı Şubat ayında onaylayacaktı (Turner, 2003a, s. X). III. Henry'nin onayladığı metin, 1215 yılında yazılan metnin özellikle Kral John'u hedef alan maddelerinden arındırılarak yeni krala bir jest niteliği taşıyacak şekilde kaleme alınmıştı (Black, 2017, s. 58).

Babasının ölümünden sonra III. Henry tarafından yayımlanan Magna Carta, 1215 versiyonunun idari ve hukuki hükümlerini korurken, ihtilaflı görünen birçok maddeyi dışarıda bırakmıştı. Örneğin, 25 kişiden oluşan baron kurulu gibi

sözleşmenin denetlenmesi bağlamında büyük önem arz eden bölüm burada yoktu. Ayrıca çocuk kral III. Henry'nin bir mührü olmadığından bu versiyon kraliyet mührü de taşımayacak, bunun yerine sözleşme kralın baş bakanı olan William Marshal ve Papa'nın elçisi İtalyan Guala Bicchieri tarafından mühürlenecekti (Vincent, 2012, s. 58). 1297 yılında Kral I. Edward, bazı baronlarla yaşadığı siyasal anlaşmazlıklar sonrasında 'Orman Özgürlükleri Şartı' ve bazı ilave reformlarla birlikte Magna Carta'ya yeniden onay verecek, Sözleşme'nin basımı ise ancak 1508 yılında Richard Pynson tarafından gerçekleştirilecekti (Jones, 2015, s. 135).

14. yüzyıl, Magna Carta kazanımlarının korunması bağlamında eş zamanlı iki önemli gelişmeye sahne oldu. Bunların ilki Kral II. Edward (1307-1327) ve II. Richard (1377-1397) dönemlerinde canlandırılan baron komitelerinin, diğeri ise Magna Carta'nın koruyucusu ve tercümanı olarak hareket edecek kalıcı bir siyasi kurum olarak parlamentonun ortaya çıkmasıydı. Parlamento, kralı yasalara uymaya mecbur bırakmak için tercih edilen bir mekanizma olarak periyodik baron komitelerinin yerini alacaktı. Bu yüzyılda parlamento sıklıkla ilk olarak Magna Carta'nın halka okunması (public reading) ve yeniden onaylanması işini yapacaktı. 14. yüzyılda Magna Carta adeta kutsal kabul edilen bir metin haline gelecekti. Öyle ki Magna Carta'nın hükümleri çeşitli tüzüklerle yeniden yorumlanır ve genişletilirken, Kral III. Edward 1369'da yayımladığı bir tüzük ile Magna Carta ile çelişen yasa veya tüzüklerin geçersiz sayılacağını ilan edecekti (Turner, 2003b, s. 30). Parlamentonun iki ayrı kamara olarak toplanmaya ve müzakerelerde bulunmaya başlaması da bu yüzyılda gerçekleşecek ve ilk dönemlerde Lordlar Kamarası günümüzde asıl yetkili meclis olarak öne çıkan Avam Kamarası'na göre daha yetkili ve prestijli olacaktı (Mosca, 1948, s. 38). Sonraki yüzyıllarda Magna Carta, kimi zaman öneminin azaldığı, kimi zaman da hukuk reformu çerçevesinde çoğu maddesinin işlevsiz kabul edilerek geçersiz ilan edildiği dönemler yaşasa da hak ve özgürlükler bağlamında temel teşkil eden yönüyle önemini koruyacaktı.

Magna Carta için 'İngiliz anayasasının İncili', 'tüm zamanların en büyük anayasal belgesi' ve 'despotun keyfi otoritesine karşı bireyin özgürlüğünün temeli' şeklinde nitelendirmeler yapılacak ve hatta yüzyıllar sonra İngiltere'de temel yasa statüsüne kavuşacak, Amerika Birleşik Devletleri anayasası ve Amerikan eyaletlerinin yasalarını da etkileyen bir sözleşme olarak tarihteki yerini alacaktı (Danziger ve Gillingham, 2003, s. 143).

17. yüzyılda gerçekleşen bir dizi gelişmeye monarşiyi sınırlayan yönüyle öne çıkan Magna Carta anlayışını daha ileri taşıması bağlamında değinmek gerekmektedir. Bu çerçevede ilk olarak ele alınması gereken ve 1628 yılında Kral

I. Charles'ın Parlamento ile anlaşarak kabul ettiği *Petition of Rights (Haklar Dilekçesi)*, Magna Carta'yı akla getiren maddeler de içerecek ve özgür bir kimsenin yargılanmaksızın tutuklanamayacağını ve Parlamento'nun onayı alınmadan vergi ya da benzeri bir ödemenin dayatılamayacağını hükme bağlayacaktı. Bu gelişmeden kısa süre sonra kralın Parlamento'yu kapatması monarşi ve Parlamento güçleri arasında gerçekleşecek bir iç savaşın yolunu açacaktı. Parlamento güçlerinin savaşı kazanması Kral I. Charles'ın Parlamento'ya karşı savaş ilan etme suçu nedeniyle devrim mahkemesi tarafından idama mahkûm edilmesini beraberinde getirse de Parlamento güçleri Komutanı Oliver Cromwell'in on yıl sürecek diktatörlük sürecini de başlatacaktı. Cumhuriyet'in ilan edildiği ve Lordlar Kamarası'nın kapatıldığı bu süreç Cromwell'in ölümü ile birlikte sona erecek ve ülkede istikrarın yeniden sağlanması için monarşiye yeniden dönülecekti. Monarşiye vurulan en büyük darbe, yetkilerini aştığı düşünülen Kral II. James'in indirilip yerine kızkerdeşi Mary ile İngilizce bilmeyen Hollandalı kocasının eş monark olarak tahta çıkarılması olacaktı. *Glorius Revolution (Şanlı Devrim)* olarak bilinen ve kralı devlet işlerinde önemli ölçüde devre dışı bırakan 1688 tarihli bu devrim Parlamento'nun gücünü arttırmasına imkân hazırlarken günümüzde halen devam etmekte olan İngiliz devlet biçimini de şekillendirecekti. Ertesi yıl kabul edilen *Bill of Rights (Haklar Bildirgesi)* da monarşinin sınırlarını yeniden çizirken hem Parlamento için güvenceler, hem de İngiliz vatandaşları için yeni bireysel haklar getirecekti (Mosca, 1948, s. 52).

Magna Carta'nın özellikle 17. yüzyılda yaşanan gelişmeler çerçevesinde sıklıkla hatırlanmasının bu yüzyılda başladığı kabul edilen ve bireyin özgürlüğü ve insan hakları gibi kavramları öne çıkaran Aydınlanma Hareketi ile doğrudan bir ilişkisi vardır. Özellikle liberal bireyciliğin babası sayılan John Locke'un düşüncelerinin etkisiyle Magna Carta, 17. yüzyıldaki “yeni yorumları ile bireysel hakların ve serbest ticaretin, özel mülkiyetin koruyucusu olarak modern biçimini” alırken (Metin, 2018, s. 202) İngiltere'de anayasal monarşinin taşlarının yerine oturması için Parlamento'nun demokratikleşmesi de gerekecek, bu amaçla özellikle 19. yüzyılda gerek Whigler (Liberaller) gerekse Toryler (Muhafazakârlar) tarafından oy hakkının genişletileceği bir dizi reform yapılacak ve kadınların oy hakkına kavuştuğu 1918 yılında bu süreç tamamlanacaktı (Yayla, 2015, s. 102).

Günümüzde 1215 tarihli Magna Carta'nın dört maddesi halen yürürlüktedir. Geçerliliği devam eden maddeler, Kilise'ye özgürlük sağlayan 1. madde, Londra şehri için gümrük ve özgürlükleri garanti eden 13. madde, Kral'ın keyfi tutuklama emrini reddeden, adaletin satışını yasaklayan ve kişinin eşitleri

tarafından yargılanmasını garanti altına alan 39. ve 40. maddelerdir (Gadbin-George, 2016, s. 41-42).

1808 yılında kabul edilen Sened-i İttifak ile benzerliği sıklıkla dile getirilen Magna Carta, alınacak vergilerin belirlenmesi sürecini kralın elinden alarak bir kurulun kararına bırakmıştı. Bunun ‘parlamentoya giden bir tohum taşıdığını’ dile getiren Akşin, cezalar konusunda kralın keyfî tavırlarına karşı güvence arayışının da bir ‘hukuk devleti arayışı’ olarak tanımlanabileceğini söylemektedir (Akşin, 1993, s. 121). Metin de benzer şekilde Magna Carta’yı ‘hukuk devleti gelişiminin başlangıç noktası’ olarak görmektedir (Metin, 2018, s. VIII). Magna Carta’yı monarşiyi sınırlandıran yönleriyle ele alan bu çalışma da, Sözleşme’nin bu yaklaşımları destekleyen maddelerle dolu olduğunu ortaya koymuştur. Henüz parlamentonun doğmadığı bir dönemde monarşinin anayasal bir metinle sınırlanması, İngilizlerin kralın gücünü sınırlandırma noktasına çok erken bir dönemde başladıklarını göstermesi bakımından da büyük önem arz etmektedir. Bugünkü İngiliz siyasal sistemi düşünüldüğünde bunun Magna Carta ile ete kemiğe bürünmeye başlayan bir süreç sonunda ortaya çıktığı çok daha iyi anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Sembolik siyasal yetkilere sahip bir monark tarafından temsil edilmekte olan İngiliz monarşisi uzun bir tarihsel sürece yayılan mücadele neticesinde bugünkü halini almıştır. Bu sürecin en önemli adımlarından biri olan Magna Carta farklı perspektiflerden değerlendirmelere konu olmuş, kimi zaman bir barış anlaşması kimi zaman da bir yasa olarak kabul görmüştür. Feodal beylerin dilekçesine verilen bir kraliyet cevabı olarak değerlendirildiği gibi Fransa ve hatta Amerika Birleşik Devletleri için önemli rol oynayan bir ‘haklar bildirgesi’ biçiminde de yorumlanmıştır. Magna Carta, aynı zamanda sözleşmenin tarafları arasında gerçekleşen bir kontrat, özel bir anlaşma, bir pazarlık metni ya da bunlardan aynı anda iki veya daha fazlasının bir bileşimi olarak da görülmüştür (McKechnie, 1914, s.104). Black, Magna Carta’yı bu çalışmanın da amacına uygun şekilde kraliyet haklarını tanımlayan ve sınırlandıran yönleri nedeniyle kralın feodal, yargısal ve diğer iktidar güçlerine el koyan bir özgürlükler sözleşmesi olarak nitelemektedir (1996, s. 48).

Magna Carta, kaybedilen topraklarını geri alma motivasyonu ile Fransa ile savaşa tutuşan ve toplayacağı vergilerle bu savaşı finanse etme niyetinde olan İngiltere Kralı Yurtsuz John ile ağır vergi yükü nedeniyle kendisine isyan bayrağı açan baronlar arasında bir uzlaşma metni olarak ortaya çıkmıştır. Baronların

Londra'yı ele geçirmesini de beraberinde getiren askeri başarıları Kral John'u Magna Carta'yı kabule mecbur bırakmıştır. Bu anlamda Magna Carta John'un halkına özgürlük vermesi niyetiyle onayladığı bir ferman değil, kabule mecbur kaldığı bir anayasal metindir. Öte yandan baronlar da, Magna Carta'yı yasal bir tüzük ifadesi olarak değil, kendi siyasal problemlerinin pratik bir çözümü olarak görmüşlerdir (Turner, 2003a, s. 1).

Kral John'un nelere razı edildiği, otoritesinin ne ölçüde sınırlandığı Magna Carta maddelerinde net bir şekilde görülür. Kral ilk madde ile Kilise'nin özgür olduğunu ve Kilise seçimlerine müdahale etmeyeceğini kabul ederken, toprağın reşit ve reşit olmayan mirasçıya intikalini kolaylaştıran hükümlere, dul kalan bir kadının çeyiz ve mirası alabileceğine, istemediği sürece evlenmeye zorlanmayacağına, borcunu ödeyebilecek malı olduğu sürece toprağı ya da kirayı borçlunun elinden almayacağına söz veriyordu.

Dünyadaki ilk demokrasi mücadelesi mutlak yöneticilerin keyfi vergilerine razı olmayanlar tarafından başlatılmıştır (Çağan, 1982, s. 131). Amerika kıtasında sonradan eyaletlere dönüşecek olan koloniler, 1770'li yıllarda vergi koyma ve toplama yetkisinin bağlı oldukları İngiliz kralında değil kendilerinde olduğu fikrinden hareketle bir bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdi. Amerika'nın bağımsızlığını kazandığı bu mücadeleden asırlar önce baronlar yine bir vergi meselesi nedeniyle krallarına isyan etmiş, bunun sonucunda sınırlı bir monarşiyi getiren Magna Carta ortaya çıkmış ve birkaç istisna dışında kralın vergi toplayabilmesini 25 kişiden oluşan baron kurulunun rızasına bağlamıştı. Bu istisnai amaçlar için alınacak vergiler için de makûl miktarda olma şartı getirilmişti. Baronların ödemek zorunda kalacakları bir vergiye kolay onay vermeyecekleri dikkate alındığında, kralın hem siyasal hem de mali açıdan ne derece sınırlandırıldığı daha iyi anlaşılacaktır.

Magna Carta'nın günümüzde dahi anlamını yitirmeyen 38., 39. ve 40. maddeleri de kralın keyfi hareket etmesinin önüne geçen hükümler içeriyordu. Buna göre hiç kimse güvenilir tanıkları olmaksızın sadece kendi ifadeleri üzerine bir başkasını dava edemeyecek, özgür bir kimse eşitleri tarafından yargılanmaksızın tutuklanmayacak, hapse atılmayacak, mallarını kaybetmeyecek ve bir kötülüğe maruz kalmayacaktı. Yine adalet hiç kimseye satılmayacak, hiç kimse için reddedilmeyecek ve geciktirilmeyecekti. Sadece özgür olanlara atfı yapmış olsa da, bireyi başta kral olmak üzere yöneticiler karşısında koruyan bu hükümler keyfiliğin önüne çekilen bir set anlamına gelmekteydi. Öte yandan bir kişi eşitleri tarafından yargılanmaksızın krallıkça malından, özgürlüğünden ve haklarından mahrum bırakılmışsa, yapılan yanlışın derhal telafisi yoluna gidilecekti. Dahası Kral John sadece kendi döneminde yapılanlar için değil,

babası ve kardeşinin dönemlerinde yapılan hatalar için de aynı şekilde bir düzeltme sözü veriyordu.

Magna Carta'nın Kral John'un hareket alanını önemli ölçüde daraltması, kralın bulduğu ilk fırsatta elini bağlayan bu sözleşmeden kurtulmak istemesini beraberinde getirecekti. John, Papa'nın da yardımıyla yemininden dönerken iç savaş da yeniden başlayacaktı. Çatışmalar devam ederken John'un ölmesi ve yerine oğlu III. Henry'nin geçmesi baronları çocuk kral ile uzlaşma arayışına itecek, bu süreçte ortada kalan Magna Carta da kralı rahatsız eden kimi maddelerinden arındırılarak yeniden kabul edilecekti.

Magna Carta'nın ilk maddesinde tüm özgürlüklerin krallık ve varisleri tarafından tüm özgür insanlara ve varislerine sahip olmaları ve korumaları için sonsuza dek verildiğinin altı çizilmişti. Bu hüküm Magna Carta'nın toplumun tüm kesimlerinin haklarını teminat altına alan bir belge olmadığını da ila etmekteydi. Gerçekten de toplumun dışlanan kesimleri ya da mülksüzler için bir şey ifade etmeyen Magna Carta özgür olmayan köylülere⁹ çok az değinmiş, kadınlara ise çok daha az yer vermişti. Özetle kadınlar, işçiler ve yabancılar Magna Carta'nın dışladığı kesimleri teşkil ediyordu (Morgan, 2016, s. 22-23). Toplumun sınırlı bir kesimine hitap eden Magna Carta, halkın isyanı neticesinde ortaya çıkan bir sözleşme, bir dip dalga değildi ve toplumun bütün kesimlerinin değil, daha ziyade isyancı baronların haklarına odaklanmıştı.

Magna Carta'nın kabul edilmesinden kısa süre sonra, 13. yüzyılın ortalarında İngiliz kralları parlamentonun doğuşuna ön ayak olmak suretiyle yeni rakiplerini kendi elleriyle ortaya çıkarmaya başlayacaktı. İstemedi de olsa 17. yüzyıldan itibaren monarşilerini gölgeleyecek bir kurumu bizzat inşa edecek olan kralların o zamanki toplantılarının bir uzantısı olarak başlayacak süreç parlamentoya müstakil bir yaşam alanı açacaktı. Kralın vergi toplamak başta olmak üzere çeşitli konularda görüşlerine başvurduğu şövalye ve kasaba sakinleri alt meclis olan Avam Kamarası'nı, soylular ve üst düzey kilise mensupları da üst meclis olan Lordlar Kamarası'nı oluşturacaktı. Avam Kamarası, başlangıçta daha güçlü pozisyonda olan Lordlar Kamarası'nın gücünü zaman içinde azaltacak, Avam Kamarası'nın önde gelen bir üyesi Parlamento'nun temsilcisi olarak kral ile konuşma işini üstlenecek ve günümüzdeki başbakanlık makamı bu şekilde doğacaktı (Roskin, 2013, s. 26-28).

---

⁹ Villein olarak bilinen bu grup kişisel ve ekonomik özgürlük açısından toprakla birlikte alınıp satılabilen serflere göre daha iyi durumdaydı. Hatta bir kısmı özgür insanlar kadar rahat bir hayat sürebiliyor, kendilerine ait bir toprağa sahip olabildikleri gibi lordun toprağının bir parçasını da kiralayabiliyordu. Bkz. Huberman, s. 2000, s. 16.

Baronların kralı kabule mecbur bıraktığı Magna Carta Kilise haricinde bir özgürlükten bahsetmiyor, demokrasiden ise hiç söz etmiyordu. Zira Magna Carta'nın Eski Yunan'da Aristoteles'in yönetim biçimi tasnifinde çoğunluğun, kendi çıkarı için yönetimi anlamına gelen (Aristoteles, 1975, s. 81) ve 20. yüzyıla kadar pek de olumlu karşılanmayan bir yönetim biçimi olan demokrasiden bahsetmesi mümkün değildi. Bununla beraber Magna Carta'nın, Roskin'in ifadesiyle demokrasiye doğru atılan ilk önemli adım olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki baronlar ve üst düzey kilise mensupları kendi bölgelerindeki adet, hak ve yasalara kralın tecavüz etmesinin önüne geçmeye çalışmışlardı. Bu yönüyle feodal ve tepkisel olan Magna Carta, kralın gücünü sınırladığı için demokrasinin en önemli belgelerinden biri kabul edilmektedir. Sözleşme, kral ile baronlar arasında bir denge kurmuş, kralın despotizme, baronların da anarşizme kaymasının önüne geçmişti. Bu nedenle İngiliz ve hatta Amerikan demokrasileri feodal hakları için ayaklanan baronlara çok şey borçludur (Roskin, 2013, s. 26). Bu borcun ödenmesi bağlamında yüzyıllar sonra atılan bir adımdan da söz etmek gerekmektedir. Kral John'a isyan eden baronlar 31 Temmuz 2015 tarihinde Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi'nde toplanan üst düzey üç yargıç tarafından yargılanmış ve Kral John'a ihanetten suçsuz bulunmuştur. ("Magna Carta Barons found," 2020). Yüksek Mahkeme ve Magna Carta'nın 800. Yılı Anma Komitesi'nin organize ettiği bu sembolik duruşma, yüzyıllar sonra da olsa baronlara edilen samimi bir teşekkürün göstergesidir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Akşin, S. (1994). Sened-i ittifak ile Magna Carta'nın karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 115-123.
- Aristoteles. (1975). *Politika* (Çev. Mete Tunçay). Remzi Kitabevi.
- Black, J. (1996). *A History of the British Isles*. Macmillan Press.
- Black, J. (2017). *Kısa İngiltere Tarihi* (Çev. Ekin Duru). Say Yayınları.
- Bloch, M. (1983). *Feodal Toplum* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Savaş Yayınları.
- Carpenter, D. A. (2015). *Magna Carta*. Penguin Books.
- Çağan, N. (1982). Demokratik sosyal hukuk devletinde vergilendirme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 37(1-4), 129-151.
- Carr, A. D. (1995). *Medieval Wales*. St. Martin's Press.

- Danziger, D. & Gillingham J. (2003). *1215: The Year of Magna Carta*. Hodder & Stoughton Yayınları.
- Dereköy, S. (2018). Magna Carta (Büyük Ferman) bir Magna Sancta (Büyük Kutsal) mı? *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56), 158-167.
- Drew, K. F. (2004). *Magna Carta*. Greenwood Press.
- Eroğul, C. (2012). *Çağdaş Devlet Düzenleri*. İmaj Yayınevi.
- Gadbin-George, G. (2016). UK supreme court versus US supreme court: modern use of Magna Carta. E. Gibson-Morgan & A. Chommeloux (Ed.), *The Rights and Aspirations of the Magna Carta* içinde (s. 39-63). Palgrave Macmillan yayınları.
- Gümüş, T. T. (2010). Feodalizm: Avrupa tarihinde yeni yaklaşımlar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 29 (47), 39-64 .
- Herlihy, D. (1970). *History of Feudalism*. Palgrave Macmillan Yayınları.
- Huberman, L. (2000). *Feodal Toplumdan 20. Yüzyıla* (Çev. Murat Belge). İletişim yayınları.
- İlâl, E. (1968). Magna Carta. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 34(1-4), 210-242.
- Jones, D. (2015). *Magna Carta: The Making and Legacy of the Great Charter*. Head of Zeus Yayınları.
- Kerr, G. (2001). *A Short History of Europe: From Charlemagne to the Treaty of Lisbon*. Pocket Essentials.
- Linebaugh, P. (2008). *The Magna Carta Manifesto: Liberties and Commons for All*. University of California Press.
- Lyon, A. (2003). *Constitutional History of the UK*. Cavendish Publishing Limited.
- McKechnie, W. S. (1914). *Magna Carta: A Commentary on the Great Charter of King John*. James Maclehose and Sons.
- Magna Charta seu Magna Charta Libertatum: Büyük Sözleşme ya da Özgürlükler Sözleşmesi*. (2017). (Çev. Ç. Dürüşken). Alfa Yayınları.
- Metin, S. (2018). *Sened-i İttifak ve Magna Carta'dan Bugüne*. Oniki Levha yayıncılık.

- Metzger, S. A. (2010). Magna Carta: Teaching medieval topics for historical significance. *The History Teacher*, 43(3), 345-356.
- Morgan, K. O. (2016). Magna Carta 1815-2015: Filling up the gaps. E. Gibson-Morgan & A. Chommeloux (Ed.), *The Rights and Aspirations of the Magna Carta* içinde (s. 21-38). Palgrave Macmillan Yayınları.
- Mosca, G. (1948). Magna Carta'dan 20inci asra kadar İngiliz anayasa hareketleri (Çev. Mukbil Özyörük). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5(1), 33-58
- Rakoff, J. S. (2016). The Magna Carta betrayed? *North Carolina Law Review*, 95(5), 1423-1430.
- Roskin, M. G. (2013). *Countries and Concepts; Politics, Geography and Culture*. Pearson Yayınları.
- Starkey, D. (2015). *Magna Carta: The True Story Behind The Charter*. Hodder & Stoughton.
- Turner, R. V. (2003a). *Magna Carta*. Longman Yayınları.
- Turner, R. V. (2003b). The meaning of Magna Carta since 1215. *History Today*, 53(9), 29-35.
- Vincent, N. (2012). *Magna Carta: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- White, R. J. (1967). *A Short History of England*. Cambridge University Press.
- Wiseman, H. V. Magna Carta efsanesi (Çev. Münici Kapani). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 40. yıl Armağanı*, 463-471.
- Yayla, A. (2015). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*. Adres Yayınları.
- http://medieval_en.enacademic.com/1329, Erişim tarihi: 24.12.2020.
- http://medieval_en.enacademic.com/2800/Mort_d%27Ancestor, Erişim tarihi: 24.12.2020.
- https://medieval_en.enacademic.com/2904/Novel_Disseisin, Erişim tarihi: 24.12.2020.
- <https://www.supremecourt.uk/news/magna-carta-barons-found-not-guilty-of-treason-against-king-john.html>, Erişim tarihi: 28.12.2020.

EXTENDED ABSTRACT

Regarded as the cradle of parliamentary systems, England's political system emerged as a result of a long struggle between the Parliament and the monarchy. In this system, while the Crown Office represented by a king or queen possesses symbolic political authority, the prime minister possesses real political power due to their significant influence on legislative and executive powers. The process of restricting the monarchy's power in England and making it symbolic overtime began before the emergence of the Parliament. Magna Carta, one of the most important milestones in this process, emerged in June 1215 as a compromise between King John and barons who protested the heavy taxes.

Magna Carta, which has received little attention in Turkish literature, left a permanent legacy to the later times as regards the understanding of the rule of law and the historical development of democracy. The fact that a separate Turkish translation of Magna Carta could only be published in 2017 also support this reality. In addition to the historical studies, Magna Carta attracts the attention of the studies on economics since it emerged as a result of a tax issue and provided remedies to the financial problems of the feudal age. Besides, it attracts the attention of law studies as it is a constitutional text. In the context of the development of democracy, it can attract the studies on political science. It also has a content suitable for the interdisciplinary studies. Although we hear the name Magna Carta as a constitutional text often, we actually have little information about its content. Moreover, although the restricting aspect of Magna Carta to the monarchy is roughly underlined, how this happened is not well known. This study examines Magna Carta by highlighting its articles that prevent the king from arbitrary actions and moving towards an absolute monarchy.

The motivation of the study is that a text written at the beginning of the 13th century in a meadow called Runnymede constitutes an important milestones in the development of democracy and the rule of law for later times. In this framework, the historical background that gave birth to the Charter was analyzed and all articles of Magna Carta were examined considering three different references. Some articles that protect the rights of free man before those who rule and emphasize that no one, including the king, is above the law survived to the present day without losing its meaning in later times. As an example, Article 39 and 40 respectively and roughly stipulates that no free man shall be arrested, or imprisoned or disseised, or outlawed, or exiled except by the lawful judgement of his equals and the right and justice shall not be sold, or denied, or delayed to no one. As can be seen in the study, Magna Carta established a new form of relationship between the king and the law. In addition to focusing on the 63

Magna Carta'da Monarşinin Sınırlanması

articles of Magna Carta and explaining how Magna Carta limited monarchical power, this study also demonstrates the current British monarchy's symbolic powers are rooted in Magna Carta.